

Lausunto rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä

Taustaa

Olen oikeustieteen tohtori, kriminologian dosentti Helsingin yliopistossa ja kriminologian ja restoratiivisen oikeuden dosentti Turun yliopistossa. Olen antanut rikosten sovitteluun ja restoratiiviseen oikeuteen keskittyvää opetusta korkeakouluissamme vuodesta 2001 alkaen. – Restoratiivinen (eli korjaava) oikeus on rikossovittelun taustateoria. Rikossovittelun lisäksi on myös muita restoratiivisen oikeuden muotoja, kuten *conferencing*, johon osallistuu rikossovittelua laajempi henkilöpiiri osapuolten läheisiä ja tukihenkilöitä. – Väitöskirjani 2010 käsitteli mm. rikossovittelun teoriaa ja suomalaisia sovittelukäytäntöjä. Olen vuodesta 2017 lähtien toiminut suomalaisen rikossovittelun valtakunnallisena kehittäjänä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Tällä hetkellä olen virkavapaalla; toimin käräjänotaarina Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa.

Rikosten sovittelutoiminta Suomessa alkoi jo 1980-luvun alkupuolella, ja alkusysäyksen koko modernille sovitteluliikkeelle antoi norjalaisen Nils Christien artikkeli ”Conflicts as Property” 1977. Liikkeen motivaationa on alusta lähtien ollut uhrin aseman parantaminen, ja havainto siitä, että muodollinen oikeusprosessi *uudelleenuhriuttaa* uhrin, ja viranomaiset ja erilaiset asiantuntijat ja ammattilaiset ”varastavat” ihmisiltä heidän konfliktinsa. Suomi on tähän asti ollut kansainvälisesti arvostettu sovittelun mallimaa.

Perhe/lähisuhdeväkivallan (lsv) sovittelun julkinen arvostelu on varjostanut sovittelun taivalta alusta alkaen (Ojanne 2017). Jostain syystä tämän rikoslajin osalta toivotaan enemmän rangaistuksia, vaikka psykologian, kasvatustieteen ja kriminaalipolitiikan asiantuntijat puhuvat ylipäänsä rankaisemisesta varsin kriittisesti, ja ennaltaehkäisyn puolesta. Sovittelun vastustajien tapana on vedota lähisuhdeväkivallan erityisluonteeseen ja vallankäyttöä korostaviin teorioihin, vaikka tukea näille näkemyksille on vaikea empiirisestä kriminologisesta tutkimuksesta löytää (Tanskanen 2023) – pikemmin eri rikoslajit korreloivat keskenään ja niiden taustatekijät ovat varsin samanlaisia (Elonheimo 2010).

Miksi sovittelu?

Sovittelupalvelu täydentää muuten korkean kynnyksen takana olevia oikeuspalveluja ja käytännössä turvaa ns. oikeuksiin pääsyn (*access to justice*). Jokaisen tulisi voida aktiivisesti osallistua omien asioidensa käsittelyyn. *Perustuslakimme* mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön *mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon* (14§), ja myös *lasten* tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (6§). Sovittelu palvelee *juuri näitä tarkoituksia*, kun taas sen vaihtoehdot, rankaisu- tai hoitokeskeinen oikeus, ovat ammattilais- ja viranomaiskeskeisiä lähestymistapoja, jotka jättävät osapuolille lähinnä passiivisen roolin toimenpiteiden kohteena.

Restoratiivinen oikeus, kuten sovittelu, takaa oikeuden saatavuuden esimerkiksi varallisuudesta tai iästä riippumatta. Sovittelu on lapsiystävällistä oikeutta (<https://www.euforumj.org/en/restorative-justice-and-child-justice>), kun taas oikeudenkäynti prosessuaalisine sääntöineen ja juridisine sanastoineen on *monelle aikuisellekin hankala ymmärtää ja vieraannuttava kokemus*. Varsinkin alaikäisten konfliktien ratkaisemiseksi olisi aina tarjottava ensisijaisesti muita kuin rikosoikeudellisia keinoja.

Oikeuksiin pääsyä ei voida jättää pelkästään oikeuskäsittelyn varaan, koska oikeudenkäynnit ovat *hitaita ja kalliita*, kaikki tapaukset *eivät suinkaan täytä oikeudenkäynnin edellytyksiä*, eivätkä kaikki asianomistajat edes halua oikeusprosesseja, joissa he *menettävät oman asiansa hallinnan*. Lähisuhdeväkivallan sovittelun vaihtoehtona on *käytännössä usein se, että asia ei etene muodollisen oikeuslaitoksen puolella esimerkiksi näytön puutteen vuoksi*, eikä muita vastaavia palveluita ole. Sovittelu on *ainutlaatuinen palvelu*, jota ei voi korvata muilla palveluilla, etenkin sellaisilla, jotka eriyttävät osapuolet toisistaan.

Ongelmallinen ehdotettu 3a §

Jos ja kun tarkoituksena on pureutua lähisuhteissa esiintyvään ns. parisuhderroriin tai pakottavaan kontrolliin, sääntelyn pitäisi suuntautua ennen kaikkea *parisuhteisiin* eikä laajempaan perhe- ja lähisuhteiden kirjoon. – Tosin parisuhteidenkin osalta on otettava huomioon, että moni tällaisissakin suhteissa oleva/ollut haluaa sovittelua ja voi siitä hyötyä, joten sovittelun kategorinen kieltäminen olisi tässäkin ryhmässä raskas ja kömpelö toimenpide, joka liian laajasti *poistaisi ihmisiltä oikeuksia ja palveluita*. Parisuhteisiin keskittyvän kiellon haittana olisivat myös sen heijastusvaikutukset mahdollisiin *lapsiin*, joiden vanhemmat eivät saisi konflikteihinsa korjaavan oikeuden apua, joka on *luottamuksellista, maksutonta, ripeää ja koko maan kattavaa*. Sovittelu *turvaa myös rauhallista eroprosessia*, mikä helpottaa myös lapsia koskevista asioista sopimista. *Lasten etu* on oikeusjärjestelmämme läpileikkaava periaate, jota ei pitäisi unohtaa tässäkin asiassa.

Sovittelupalvelun luonteeseen ja sovittelulain henkeen ei kuulu asioiden rajaaminen kategorisesti *rikosnimikkeiden perusteella*. *Yleisten edellytysten perusteella tehty tapauskohtainen kokonaisharkinta* on toiminut hyvin, kun voidaan edetä asiakkaiden tarpeiden mukaan. Tämä mahdollistaa hyvän ja kokonaisvaltaisen asiakaspalvelun. – *Asiakaspalautteen* mukaan asiakkaiden tyytyväisyys sovitteluprosessiin onkin korkealla tasolla (<https://www.thl.fi/sopu/Sovittelupalvelun-palautteet.html>), mikä lisää ns. proseduraalisen oikeudenmukaisuusteorian (Tyler 1990) mukaan sen todennäköisyyttä, että myös menettelyn lopputulos koetaan oikeudenmukaiseksi ja että siihen sitoudutaan. Lähisuhdeväkivallan sovittelun asiakkaat ovat jopa tyytyväisempiä kuin muut sovittelun asiakkaat, *eikä systemaattista eroa tyytyväisyydessä ole tekijöiden ja uhrien eikä sukupuolten välillä*.

Rikosnimikkeiden sijaan huomiota olisikin kiinnitettävä *muihin sovittelun edellytyksiin*. *Ylipäänsä konflikteissa* – ei vain tietyissä rikoksissa tai suhteissa – voi esiintyä sellaista *valtaepätasapainoa*, että edes avustettu dialogi ei onnistu. Laissa mainitut sovittelun *yleiset edellytykset* sopivat myös lähisuhdeväkivaltaan ja mahdollistavat huomion kiinnittämisen siihen, onko osapuolten välinen *valtaepätasapaino* niin suuri, että se estää sovittelun.

Rikosnimikkeet ovat lisäksi *epäluotettavia ja tarkentuvat* oikeusprosessin edetessä; vasta tuomioistuimessa selviää ”oikea” nimike. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea (2018) suosittelee, että korjaavan oikeuden tarjoamista *ei pitäisi estää pelkän rikosnimikkeen perusteella*. Suomalaisen sovittelun pitkäaikaisimmat asiantuntijat Flinck & Iivari (2004) ovat omassa tutkimuksessaan todenneet, että lähisuhdeväkivallan sovittelun kriteereitä *ei voida etukäteen asettaa rikoslajin tai väkivallan vakavuuden perusteella, vaan sovittelun soveltuvuus ja mahdollinen hyöty tulee arvioida tapauskohtaisesti asian edetessä*.

Restoratiivisen oikeuden tarve on itse asiassa *suurin vakavissa rikoksissa, koska niissä osapuolten tarpeet ovat isoimmat*. Tutkimusten (Sherman & Strang 2007) mukaan sovittelu toimii paremmin vakavissa (väkivalta-) kuin lievissä (omaisuus)rikoksissa, ja sovitteluun sijoitetut verorahat tuottavat *parhaimman hyödyn juuri väkivaltarikoksissa* (Sherman et al. 2015). Korjaavan oikeuden keinoin sovittellaan Suomessakin esimerkiksi törkeitä seksuaali- tai henkirikoksia, ja uhrit ovat saaneet näissäkin sovitteluissa merkittävää apua siihen, että saavat asiat *psykologisesti käsiteltyä ja pääsevät elämässään eteenpäin*. Lievempien rikosten sulkeminen sovittelun ulkopuolelle näyttää myös tässä mielessä *epäloogiselta*, kun *sovittelulaki ei muuten rajoita sovittelua rikosten vakavuuden mukaan*.

Jos taas sovittelupalvelusta ulossulkemisen kriteerinä pidetään jonkin ryhmän jäsenyyttä (kuten sukupuoli tai parisuhde), syyllistytään *yleistämiseen ja uhrataan monta sovittelusta mahdollisesti hyötyvää* niiden suhteellisten harvojen sovittelutapausten estämiseksi, jotka pääsisivät liian helpolla edellytystenselvitysseulan läpi. Sovittelun *asiakkaita ei saisi pitää välineenä jonkin abstraktin poliittisen tavoitteen ajamiseksi*. Monelle mahdollisuus sovitteluun voi olla *käänteentekevä kokemus, jonka avulla he toipuvat kriisistä ja saavat toimijuuden itselleen*. Kuten HE:ssäkin osuvasti todetaan: *”saattaa näyttäytyä jopa holhoavana, että sovittelu ei enää jatkossa olisi mahdollista.”* Se, että kaikkia perhe- tai lähisuhdeväkivallan asianomistajia pidetään kykenemättömiä omaan tahdonmuodostukseen ja -ilmaisuun, on heitä kohtaan *aliarvioiva ja jopa loukkaavaa*. Lisäksi jos lakimuutosta perustellaan *sukupuolella*, poistetaan ihmisiltä oikeuksia ja palveluita sukupuolen perusteella, mikä on ongelmallista *perustuslain* näkökulmasta.

Sovittelun logiikan kannalta *ulkokohtaisista ja mekaanisista* kriteereistä seuraisi hankalia rajanvetotilanteita, mikä vähintäänkin hankaloittaisi asiakkaiden palvelemista. Yhä enemmän sellaisia asiakkaita, jotka haluaisivat palvelua ja voisivat siitä hyötyä, jouduttaisiin *käännyttämään pois*, tai *keinotekoisesti rajaamaan keskustelua*, tai he joutuisivat *salaamaan* ongelmiaan, joihin tarvitsevat apua. Monet asiakkaat, jotka eivät ole toiveistaan huolimatta saaneet sovittelupalvelua, ovat valittaneet tällaisista kielteisistä päätöksistä hallinto-oikeuteen. Julkisten palvelujen kieltäminen yhä useammalta niihin motivoituneelta asiakkaalta on lyhytnäköinen toimenpide varsinkin, kun *tilalle tulevat vapaiden*

markkinoiden kirjavat palvelut. Jo nyt tiedossamme on tapauksia, joissa osapuolet ovat kääntyneet esimerkiksi lakitoimistojen puoleen, jos eivät ole saaneet pääsyä sovittelupalveluun, ja lakitoimistot ovat pyytäneet sovittelutoimistoista sovittelusopimus pohjia!

Ihmisten välistä keskustelua ja sopimista ei voida kieltää, ja keskusteluapua tarjoavat monenlaiset toimijat – *eivätkä niistä kaikki ole yhtä huolellisessa viranomaisvalvonnassa ja jatkuvan kehittämisen kohteena kuin sovittelutoimistot.* THL:ssä tehdään varsin huolellista ja jopa ylivarovaista sovittelupalvelun kehittämistyötä, ja on suuri epäluottamus kyseisiä ammattikuntia (sovittelun kehittäjäasiantuntijat ja sovittelutoimistojen työntekijät ja sovittelijat) kohtaan esittää näin laajaa kieltä heidän pieteetillä kehittämäänsä ja tarjoamaansa palveluun.

Lakiteknisesti 3a olisi varsin sekavannäköinen pykälä, joka ei edusta sellaista lainsäädäntötekniikkaa, johon kannattaisi pyrkiä. Viranomaisilla, sovittelutoimijoilla ja asiakkailla olisi vaikeuksia selvittää ja ymmärtää, mitä laki sallii sovittelun, mitä ei, ja *mikä logiikka monimutkaisen sääntelyn taustalla on.* Raskas pykälä on omiaan antamaan luotaantyöntävän kuvan koko palvelusta ja luo sovittelusta todellisuutta riskialttiimman kuvan. Monimutkaisen uuden sääntelyn *jalkauttaminen* kentälle olisi haastavaa.

Parempia ehdotuksia: Jos sovitteluun pääsyä halutaan entisestään nimenomaisesti tiukentaa lakitasolla, rikosnimikkeiden tai ryhmän jäsenyyden sijaan voisi korostaa esimerkiksi sen varmistamista, että osapuolilla on *sovittelua varten tarvittavat henkiset voimavarat, että valtaepätasapaino ei ole sovittelua varten liian suuri, ja että samat osapuolet eivät pääse uudestaan sovitteluun.* Sovittelun laatua turvaamaan taas voisi lakiin nostaa tarkennuksia sovittelijoiden ja sovittelutoimistojen henkilökunnan koulutuksesta ja sovitteluprosessista. Lakitasolle voitaisiin poimia joitakin THL:n ohjeistuksessa (Autere et al. 2023) ja sovittelutoimistoissa jo nyt vallitsevia hyviä käytäntöjä (kuten osapuolten etukäteistapaamiset ja sopimusten seuranta). Nyt laki on näissä kohtaa varsin väljä; kieltojen sijaan sovittelu ansaitsisi rakentavaa tukea myös lain tasolla. THL:ssä on koottu sovittelulain muutostarpeita, *eikä nyt ehdotettu muutos kuulu niihin.*

Kehittämistyö on johtanut korkeaan laatuun ja tiukkaan seulaan

Sovittelun laatua on valtakunnallisesti kehitetty kiihtyvällä tahdilla viime vuosina, huipentuen *syksyllä 2023 julkaistuun lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malliin* (Autere et al. 2023). Muutenkin THL huolehtii tämän aiheen sovittelijoiden erityiskoulutuksesta, joka on varsin kattavaa ja jossa huomioidaan perhe- ja lähisuhdeväkivallan erityispiirteet ja sekä kansallinen että kansainvälinen oikeudellinen kehys. Lähisuhdeväkivallan sovittelijat suorittavat sovittelijan peruskoulutuksen lisäksi lähisuhdeväkivallan sovittelun erikoistumiskoulutuksen ja ovat kokeneita sovittelijoita. Lisäksi vapaaehtoissovittelijoiden koulutustaso on jo ylipäänsä valmiiksi korkea (Peltonen et al. 2022). – Sovittelun alkuperäisestä maallikkoideologiasta (Christie 1977) onkin kehitytty pitkälle, ja sovittelu on vastannut ajan haasteisiin.

Ajankohta kiellolle onkin erikoinen, koska uusi hyvän käytännön malli on jalkautusvaiheessa *eikä sovitteluun kohdistuva kritiikki ota tätä uudempaa kehitystä huomioon.* Sovitteluun *pääsyn* kriteereitä on kehitetty ja tiukennettu. Sovittelukritiikki perustuu aikaan paitsi ennen tätä hyvän käytännön mallia, jopa ennen sitä kun *THL tuli kansalliseen kehittämisvastuuseen 2016.* THL-aikakausi on vienyt sovittelupalvelun kansallisen kehittämisen uudelle tasolle.

Saadakseen sovittelupalvelua lähisuhdeväkivalta-asiassa, asiakkaat joutuvat jo nyt *kaksinkertaiseen seulaan:* aloite sovitteluun voi tulla vain poliisin tai syyttäjän kautta, ja sen jälkeen sovittelutoimistojen ammattihenkilöstö arvioi, täytyvätkö sovittelun edellytykset. *Edellytysten arviointi menee näissä asioissa tiukkuudessaan lain kirjainta pidemmälle,* ja kuten hallituksen esityksessäkin todetaan, kielteisen päätöksen saa yli 4 kymmenestä sovitteluun ohjasta asiasta. Sovittelun saatavuus on jo nyt varsin niukkaa esimerkiksi siihen nähden, että Euroopan neuvoston ministerikomitea (2018) puhuu sen puolesta, että restoratiivisen oikeuden pitäisi olla yleisesti saatavilla oleva palvelu rikosnimikkeistä riippumatta ja osapuolten omaa aloiteoikeutta unohtamatta (ks. myös Ala-Kurikka & Elonheimo 2015).

Kuka vastaa kriminaalipolitiikasta?

HE:n ajankohtaa voidaan kritisoida myös siitä syystä, että sovittelupalvelua ollaan hallitusohjelman mukaan siirtämässä oikeusministeriön hallinonalalle. On ongelmallista, että näin *isoa kriminaalipoliittista muutosta,* johon liittyvät kustannusvaikutukset ja toiveet kohdistuvat pitkälti oikeusministeriöön, *ajetaan muualta kuin oikeusministeriöstä käsin.*

Nyt pitäisi pikemminkin huolehtia siirron loppuunsaattamisesta ja *vasta sen jälkeen* tarkastella sovittelun, restoratiivisen oikeuden ja kriminaalipolitiikan asiantuntijoita konsultoiden ja osallistaen, onko sovittelun käyttöalaa, palvelun tarjoamisen kriteereitä tai laatuvaatimuksia (ja niiden edellyttämiä resursseja) syytä muuttaa.

Koska lakihankkeen johtopäätöksissä ei ole huomioitu sitä, että erityislainsäädännön ja THL:n tekemien puitesopimusten ja ohjeiden avulla kontrolloitujen sovittelutoimistojen tilalle tulevat muut toimijat, *joiden myötävaikutuksella tehdyt sovinnot huomioidaan yhtä lailla oikeuslaitoksen toimesta*, sovittelun kieltä vaikuttaa enemmän *symboliselta lainsäädännöltä* kuin sellaiselta, jonka avulla voidaan uskottavasti odottaa saavutettavan myönteisiä vaikutuksia. Näin iso kriminaalipoliittinen muutos, joka koskettaa eri hallinnonaloja, vaatisi *komitealaitokseen verrattavan laajemman valmistelun*. Laaja valmistelu tuottaa tasapainoisempia tuloksia; esimerkiksi STM-vetoinen poikkihallinnollinen Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä (2019) hyväksyi sovittelun käytön lähisuhdeväkivaltatapauksissa, ja *tuon työryhmän kehittämisehdotuksia on nyt toteutettu THL:n toimesta – miksi asia avataan näin pian uudelleen tuosta työryhmästä ja kehittämistyöstä välittämättä?*

Kielto on suhteettoman laaja ja kohdistuu väärään toimijaan

Jos kokonaisilta ihmis- tai asiaryhmiltä näin laajasti ennakolta evätään mahdollisuus saada sovittelupalvelua, estetään palvelu monelta, joka haluaisi palvelua saada ja voisi siitä hyötyä. Onko oikein, että kaikilta kielletään mahdollisuus saada lsv-sovittelupalvelua vain sillä perusteella, että pieni osa asiakkaista ei ole tyytyväisiä sovitteluun tai heidän asiansa ei ole sinne jälkikäteen tarkasteltuna soveltunut, tai että *viranomainen uskoo tietävänsä asiakkaan tahdon paremmin kuin tämä itse?* Läheskään kaikki perhe- tai lähisuhdeväkivalta ei indikoi niin isoa epätasa-arvoa, että edes avustettu dialogi ei olisi mahdollinen, vaan on myös *molemminpuolista, lievää, tilannesidonnaista tai ylipäänsä sellaista väkivaltaa, jonka sovittelun kieltämiseksi ei ole perusteita*. On jo *arkijärjen valossa erikoista kokonaan kieltää se, että vapaaehtoiset auttavat vapaaehtoisia puhumaan asioistaan*, tai ajatella että nimenomaan *läheisten olisi niin vaarallista keskustella toistensa kanssa kahden erityiskoulutetun sovittelijan turvaamana*, että tuo mahdollisuus pitäisi näin laajasti kieltää.

Suhteellisuusperiaatteen mukaan viranomaistoimien on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltavaan päämäärään nähden. Toimenpiteen on oltava välttämätön ja oikein mitoitettu tavoitteen kannalta. Käytännössä suhteellisuusperiaate edellyttää, että viranomainen mitoittaa toimintansa *alimmalle tasolle, jolla saadaan aikaan tarvittava vaikutus*. Toiminta tai toimenpide ei saa ylittää sitä, mikä on tarpeen tavoitteen toteuttamiseksi. Lakimuutoksen tavoitteet voisi paremmin ja suhteellisuusperiaatteen mukaisella tavalla saavuttaa esimerkiksi siten, että sovittelulakiin nostettaisiin nimenomaisia mainintoja niistä asioista, joita olen yllä esittänyt. Lisäksi jos rankaisevan rikosoikeuden käyttöalaa halutaan lisätä, se on *OM:n hallinnonalan asia*, ja katse pitäisi kohdistaa muualle kuin sovittelupalveluun, joka *ei vastaa rankaisemisesta vaan siitä, että osapuolille tarjotaan mahdollisuus turvalliseen dialogiin*. Viranomainen, jonka tehtävänä on huolehtia siitä, että rikoksesta seuraa lain tarkoittama rangaistus, on *syyttäjä*.

Sovittelua on syytetty siitä, että se voi toimia perusteena rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumiseen tai niiden lieventämiseen. Voidaan kuitenkin kysyä, että jos halutaan vaikuttaa oikeuslaitoksen toimintaan, toimiiko sovittelu jonkinlaisena sijaiskärsijänä, ja *onko eri viranomaisten ja palvelujen roolit ymmärretty väärin*. Oikeusviranomaisia sovittelun lopputulos ei tällaisissa virallisen syytteen alaisissa rikoksissa sido, vaan he harkitsevat itsenäisesti, minkä merkityksen sovinnolle antavat. Jos ja kun nyt puheena olevien rikosten rangaistusarvoa halutaan nostaa, *korostettakoon syyttäjille lisääntyntä yleisen edun vaatimusta*. Toki myös vastaajien oikeusturvasta pitää huolehtia ja sovinnollisuudella on oma kriminaalipoliittinen arvonsa, joten suosittelenkin jättämään asian OM:n hallinnonalan harkintaan. Jo nyt KKO on linjannut, että jos oikeus katsoo, että sovinto ei ole syntynyt tarpeeksi tasavertaisessa ja vapaaehtoisessa tilanteessa, se voi vähentää sovinnon painoarvoa lieventämisperusteena (KKO 2012:9).

Tieto puhuu kieltoa vastaan

Kuten HE:ssäkin todetaan, *tutkimustieto ei tue lähisuhdeväkivallan sovittelun kategorista kieltämistä*. Julkisen hallinnon ja lainsäädännön *pitäisi perustua tutkimustietoon*. Valtionhallinnossa mainostetaan *tiedolla johtamista*. Valtio *tilasi ja rahoitti* viime vuonna nimenomaan tätä aihetta koskevan tutkimuksen (Shemeikka et al. 2023), *jonka tuloksia vastaan nyt toimitaan* – millaista suhtautumista tutkimustietoon, yhteisten asioiden hoitoon ja julkisten resurssien käyttöön HE edustaa?

HE:ssä sovittelun sijaan esitetään *kirjallista menettelyä käräjaoikeudessa*. Mikä sellaisen ei-osallistavan menettelyn vaikuttavuus osapuolten oppimiseen, oikeudenmukaisuuden kokemukseen ja hyvinvointiin (ja sitä kautta sitoutumiseen ja ongelmien uusiutumiseen) on verrattuna sovitteluprosessiin? Oikeusprosessit ovat *hyvin kuormittavia kaikille osapuolille*. Oikeuspsykologi Häkkänen-Nyholm (2017) toteaa: ”oikeusprosessilla on taloudellisia, sosiaalisia ja psyykkisiä vaikutuksia ihmisten elämään, ja se koetaan usein psyykkisesti kuormittavaksi tilanteeksi, joka aiheuttaa monelle myös reaktiivisia häiriöitä tai sopeutumishäiriöitä -- *Rikosprosessi koetaan usein stressaavaksi riippumatta siitä, missä asemassa henkilö siinä on.*”

On myös vastuullista politiikkaa muistaa, että oikeusprosessin saatika rangaistuslaitosten kustannusvaikutukset ovat aivan toista luokkaa verrattuna sovittelupalveluun. Sovittelu on mitä kustannustehokkainta: THL:n tilastojen mukaan yhden asian käsittely sovittelutoimistossa maksaa yhteiskunnalle vain noin 500 euroa ja läpivirtausaika on keskimäärin 2,5 kk. Käytännössä uhri myös saa *sovittelun avulla usein varmemmin ja isomman korvauksen kuin mitä hän oikeudessa saisi*, mikäli asia edes etenisi oikeusprosessissa ainakaan missään kohtuullisessa aikataulussa. On jopa *edestavastuutonta estää asianomistajia osallistumasta sovitteluun, joka voi käytännössä olla ainoa keino saada oikeutta*. Esitys edellyttäisikin tuntuvaa oikeuslaitoksen lisäresursointia, jos sen ruuhkia entisestään lisätään.

Kansainvälisiä näkökohtia

Oikeuskäsittely kärjistää konflikteja ja johtaa onnistuessaan tyypillisesti sakkotuomioon, joka *rasittaa viime kädessä perheen ja mahdollisten lasten taloutta*. Istanbulin sopimuksen selitysasiakirjassa (Euroopan neuvosto 2011) todetaan mm., että *erityisesti perheoikeuden saralla oikeusprosessille vaihtoehtoisen riidanratkaisun ajatellaan paremmin sopivan perhesuhteiden hoitamiseen sekä johtavan pysyvämpiin ratkaisuihin* (kohta 251). Oikeudelliset keinot voivat *vahingoittaa epäsuorasti myös uhria sellaisissa tapauksissa, joissa rangaistuksen kohde on perheen elättäjä* (kohta 253).

Kuten HE:ssäkin todetaan, suomalainen lähisuhdeväkivallan sovittelu *ei ole kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastaista*. Kv-velvoitteet *eivät sisällä lsv-sovittelun kieltoa*. Päinvastoin, myös kv-normit tukevat sovittelua: Esimerkiksi *uhridirektiivin* mukaan uhrilla, joka haluaa osallistua korjaavan oikeuden menettelyihin, on *oikeus turvallisiin ja päteviin korjaavan oikeuden palveluihin, ja jäsenvaltioiden on helpotettava tapausten siirtämistä niihin* (artikla 12). Direktiivin mukaan korjaavan oikeuden palvelut, kuten sovittelu, voivat olla uhrille *hyvin hyödyllisiä* (kohta 46). Onko HE siis harmoniassa uhridirektiivin kanssa?

Istanbulin sopimus kieltää vain pakollisen sovittelun, joten kyseinen argumentti ei sovi Suomeen. Istanbulin sopimus määrittää valtion ns. huolellisuusveloitteen ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää sopimuksen alaan kuuluvan väkivallan muotoja. Restoratiivinen oikeus sisältää de facto myös *rankaisevan psykologisen elementin*, joka aiheutuu omien tekojen ja uhrin ja muiden osallistujien (kuten molempien osapuolten läheisten) reaktioiden suorasta kohtaamisesta sovittelussa tai muussa restoratiivisessa menettelyssä (ks. Gade 2021 ja 2022). Kokeneen rikosseuraamusalalla toimineen psykoterapeutin mukaan on yleistä, että tekijäkin traumatisoituu omasta teostaan, mutta sen sijaan harvinaista, että tekijällä teko ei tuntuisi missään (Hakkarainen 2024). *Sovittelu ohjaa tekijää ottamaan vastuun; oikeusprosessin logiikka taas väheksymään vastuuta ja kiistämään.*

EU edellyttää, että vaihtoehtoista konfliktinratkaisua, kuten sovittelua, on tarjolla oikeudenkäytön sujuvuuden varmistamiseksi – muuten oikeuslaitokset ylikuormittuvat. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on lailla kielletty *vain Espanjassa*, ja sielläkin vain jos tekijänä on aikuinen mies ja uhrina nainen. Siellä kiello on johtanut tilanteeseen, jossa *palvelua tarjotaan eri nimellä, koska sen tarve ei ole hävinnyt*. Myös joissakin muissa maissa *sovittelusanasta* on näissä asioissa siirrytty *muihin termeihin* (Elonheimo 2024) – ovatko sovittelun vastustuksen takana *mielikuvat*?

Pienempiä huomioita hallituksen esityksestä

Honkatukian tutkimusta referoitaessa annetaan ymmärtää, että sovittelun tavoite olisi anteeksianto. Se ei kuitenkaan ole sovittelun suoranainen tavoite, vaan kohtaamisen mahdollinen sivutuote. Kun taas viitataan Shemeikan et al. (2023) tutkimukseen, todetaan, että ”vaihtelua oli kuitenkin siinä --- ohjattiinko asianosaiset myös muiden palvelujen piiriin”. Palveluohjaus on kuitenkin säännöllinen osa näiden asioiden sovitteluprosessia, ja ko. tutkimuksessa puhuttiin siitä, että palveluohjausta ei ole kirjattu aina yhdenmukaisesti tai kattavasti. Mainitussa julkaisussa todetaankin (s. 97), että ”Tutkimuksen haastattelu- ja kyselytulokset osoittavat, että palveluohjausta annetaan hyvin ja osallistajat kokevat

sen hyödylliseksi.” Palveluohjaus kuuluu jo sovittelulain (17§) mukaan sovittelupalveluun, ja sitä annetaan, vaikka tapaus ei läpäisisikään sovittelutoimiston seulaa varsinaiseen sovitteluun asti.

Lopuksi

Suomalainen kriminaalipolitiikka on perinteisesti pyrkinyt olemaan *humaania, rationaalista ja linjassa muiden Pohjoismaiden kanssa*. Nyt rikosoikeudellisten keinojen viimesijaisuus, ns. *ultima ratio* -periaate on unohdettu tämän yhden rikollisuuden muodon kohdalla. Sovittelukiellon myötä Suomi ottaisi pesäeron muihin maihin, ja olisi ylipäänsä kansainvälisesti hyvin poikkeuksellista rajoittaa tällä tavalla restoratiivisen oikeuden sovellusala (Elonheimo 2024).

Kaiken kaikkiaan hallituksen esityksessä on varsin kattavasti kuvattu lakimuutoksen huonoja puolia ja riskejä. Esityksen mahdolliset suotuisat vaikutukset ovat niin epävarmoja, että ehdotettua muutosta ei ole perusteltua tehdä. On sovitteluteorian ja kriminaalipolitiikan kannalta vieras ja riittämättömästi perusteltu ajatus, että sovittelun sovellusala rajattaisiin näin vahvasti ennakolta rikosnimikkeiden tai asiaryhmän mukaan.

Lähteet

Ala-Kurikka J & Elonheimo H (2015) Sovittelulaki antaa tilaa konfliktin ulkopuoliselle vallankäytölle. Haaste. Asiantuntevasti rikoksentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta, 2/2015, 40-41.

Autere M, et al. (2023) Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli: Suosituksia rikos- ja riita-asioiden sovittelun ammattihenkilöstölle. THL, Ohjaus 17/2023.

Christie N (1977) Conflicts as Property. The British Journal of Criminology, 17:1, 1-15.

Elonheimo H (2010) Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Turun yliopiston julkaisuja, Annales Universitatis Turkuensis, C 299, Turku. <https://www.utupub.fi/handle/10024/59505>

Elonheimo H (2024) Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta on erilaisia käytäntöjä eri maissa. Haaste, 2/2024.

Euroopan neuvosto (2011) Explanatory Report against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series - No. 210.

Euroopan neuvoston ministerikomitea (2018) The Recommendation CM/Rec(2018)8 concerning restorative justice in criminal matters. https://www.coe.int/en/web/prison/home/-/asset_publisher/ky2olXXXogcx/content/recommendation-cm-rec-2018-8

Flinck A & Iivari J (2004) Lähisuhdeväkivalta sovittelussa Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. Stakes, FinSoc Arviointiraportteja 5/2004. Helsinki 2004.

Gade C (2021) Is restorative justice punishment? Conflict Resolution Quarterly. 2021;38:127–155.

Gade C (2022) Promoting restorative justice as de jure punishment: a vision for a different future. The International Journal of Restorative Justice 2022 vol. 5(1) pp. 37-54.

Hakkarainen P (2024) Onko sovittelu aina mahdollista? Esitys vapaaehtoissovittelijoiden valtakunnallisessa seminaarissa. Hämeenlinna 27.4.2024.

Häkkinen-Nyholm H (2017) Oikeusprosessiin liittyvä stressi ja reaktiiviset häiriöt. Duodecim 2017;133:2351–6.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä (2019) Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu - Nykytila ja kehittämis ehdotukset. THL, Työpaperi 2/2019.

Ojanen J (2017) Katsaus suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun historiaan: Kokeiluhankkeista lakisääteiseksi toiminnaksi. THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/148639>

Peltonen L, et al. (2022) Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163962>

Shemeikka R, et al. (2023) Lähisuhdeväkivallan sovittelu: Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:11.

Sherman LW & Strang H (2007) Restorative Justice: The Evidence. The Smith Institute.

Sherman LW, et al. (2015) Are Restorative Justice Conferences Effective in Reducing Repeat Offending? Findings from a Campbell Systematic Review. *Journal of Quantitative Criminology*, 31:1–24.

Tanskanen M (2023) Criminological Perspectives into Intimate Partner Violence: Uncovering Commonalities between Partner Violence and General Crime. University of Helsinki.

Tyler TR (1990) Why People Obey the Law. Princeton University Press.